

Met een goede basis naar groep 3

Risico's signaleren in de kleutergroepen

Sommige kleuters lijken nieuwe kennis en vaardigheden op het gebied van geletterdheid minder makkelijk op te pikken. Door in kaart te brengen welke kinderen dreigen te stagneren in hun ontwikkeling, kan al vroeg ingezet worden op de preventie van achterstanden op het gebied van lezen en spelling. Maar hoe breng je dit goed in kaart en hoe kun je achterstanden op tijd signaleren?

TEKST MARIAN BRUGGINK & EMMI STUIJ FOTO'S TOM VAN LIMPT

In groep 1 en 2 is het creëren van een rijke taalomgeving van groot belang. Een betekenisvol en beredeneerd taalaanbod ter voorbereiding op het leesonderwijs in groep 3 is essentieel om latere taalachterstanden en leesproblemen zoveel mogelijk te voorkomen (Hatcher et al., 2004; Scanlon et al., 2005). Maar sommige kinderen profiteren hier te weinig van en hebben baat bij extra stimulering met meer expliciete aandacht voor bepaalde aspecten van taal. Het is dus belangrijk om deze kinderen in beeld te hebben en om stagnaties in hun ontwikkeling vroeg te signaleren.

Ontwikkeling beginnende geletterdheid

Hoe ziet de ontwikkeling op het gebied van geletterdheid er globaal uit?

- Op het moment dat kinderen in de kleutergroepen terechtkomen, kunnen ze al veel klanken onderscheiden en uitspreken en hebben ze een basiswoordenschat verworven.
- Voor en tijdens de kleuterperiode verwerven kinderen de klanken van de Nederlandse taal (fonemen) en de uitspraak hiervan. Door gerichte activiteiten op het gebied van beginnende geletterdheid, ontwikkelen kinderen een *fonologisch bewustzijn* – het besef dat woorden in klankgroepen zijn op te delen (*o-li-fant*). Vervolgens leren ze dat

Probeer stagnaties in de taalontwikkeling zo vroeg mogelijk te signaleren

woorden uit afzonderlijke klanken bestaan (*k-a-t*). Dit zogenaamde *fonemisch bewustzijn* ligt ten grondslag aan het leren lezen.

- De volgende stap is het besef dat er een klank of lettercombinatie hoort bij elke letter. Kinderen leren geleidelijk klank-teken-koppelingen leggen. Dit is het *alfabetisch principe*. Er wordt vaak geoefend met auditieve analyse en synthese. Bij *auditieve analyse* wordt het gesproken woord verdeeld in losse klanken (*muis* wordt *m-ui-s*). Het tegenovergestelde hiervan is *auditieve synthese*, waarbij losse klanken worden samengevoegd tot een woord (*p-oe-s* wordt *poes*).
- Naast de klankontwikkeling, ontwikkelt ook de *woordenschat* zich in een snel tempo in groep 1 en 2. Kinderen leren steeds meer nieuwe inhoudswoorden en functiewoorden (bijvoorbeeld voornaamwoorden of voorzetsels) beter te begrijpen en te gebruiken ►

► (Dennis & Stockall, 2015). Ook leren ze welke woorden bij elkaar horen qua betekenis (*semantische netwerken*) en qua klank (*fonologische netwerken*). Hierdoor neemt zowel de omvang als de kwaliteit van de woordenschat toe.

Signalen die duiden op een taal-achterstand

Het tempo waarin kinderen bovenstaande ontwikkeling doormaken, is heel divers. Factoren als de taalomgeving thuis of meer-taligheid kunnen hier een rol in spelen, maar ook taalleerproblemen zoals dyslexie. Ook al kan dyslexie nog niet in de kleutergroepen vastgesteld worden, er zijn vaak wel signalen in de kleuterperiode die op een verhoogd risico duiden.

Risicofactoren lees- en spellingproblemen en dyslexie

Er zijn factoren die als voorspellers worden gezien van lees- en spellingproblemen en dyslexie. Denk bijvoorbeeld aan genetische factoren, moeite hebben met het nazeggen van niet-bestaanden woorden, moeite met

Laat kinderen actief kleuren of letters benoemen

de uitspraak van klanken en het herkennen van klanken en de actieve letterkennis van kleuters. Er zijn ook factoren te benoemen die op basis van ervaringen van leerkrachten naar voren komen, zoals moeite hebben met het begrijpen van complexe vragen, terwijl ze het antwoord wel weten, moeite hebben met het opnoemen van dagen van de week en moeite hebben om op woorden te komen.

Door deze risicofactoren goed in de gaten te houden in je kleutergroep, kan er ook al in een vroeg stadium ondersteuning worden gegeven als de leerling een risico loopt op latere lees- en spellingproblemen. De risicofactoren zijn in kaart te brengen door gesprekken met ouders, maar ook door middel van observaties en/of het afnemen van taken bij de leerling. Op de site van HJK staat een uitgebreide lijst met de risicofactoren die als voorspellers worden gezien van lees- en spellingproblemen en dyslexie.

Observeren

Door tijdens klassensituaties gerichte observaties te doen, krijg je zicht op de aanpak die een leerling hanteert bij het uitvoeren van een bepaalde taak. Hiervoor zijn verschillende gestandaardiseerde observatie-instrumenten. Voor gerichte observaties op het gebied van geletterdheid kun je gebruik maken van de Signaleringslijst 2.0 op dyslexiecentraal.nl. In deze lijst staan observatiepunten bij de tussendoelen van beginnende geletterdheid. Zo kun je gericht voor onderdelen als woordenschat of taalbewustzijn & alfabetisch principe in kaart brengen op welk moment in groep 1 of groep 2 de leerling een bepaalde vaardigheid beheerst of actief met bepaalde onderdelen bezig is. Op basis van de lijst kun je bepalen welke onderdelen er bij een leerling

nog extra aandacht verdienen. Ook kun je met de signaleringslijst specifieke risicofactoren voor leesproblemen en dyslexie in kaart brengen. Is er bijvoorbeeld sprake van dyslexie in de familie? Zijn problemen met het gehoor uitgesloten?

Kleutertaken

Als je met observatiegegevens onvoldoende zicht hebt op de ontwikkeling van een leerling, kun je ervoor kiezen om de leerling een relevante taak te geven. Denk bijvoorbeeld aan een opdracht waarbij de leerling actief letters benoemt. Of een taak waarbij de leerling actief kleuren benoemt als hij of zij veel letters echt nog niet kent. Dit geeft veel informatie over de benoemsnelheid en actieve letterkennis van een kleuter, wat weer belangrijke voorspellers zijn bij het leren lezen. Het is goed om in je achterhoofd te houden, dat de resultaten van de taak je handvatten moeten geven voor het vormgeven van een passend onderwijsaanbod. Als bijvoorbeeld blijkt dat de leerling bepaalde kleuren niet kan benoemen, kun je daar gericht mee aan de slag gaan. Uiteraard kun je ook veel informatie krijgen door kinderen te observeren tijdens het vrije spel. Ook dan kunnen kleuters laten zien dat ze bepaalde vaardigheden beheersen.

Handelen op basis van de signalen

Op basis van de gegevens die verzameld zijn, bepaal je op welk gebied de leerling extra ondersteuning nodig heeft. Belangrijk is dat extra activiteiten spelenderwijs worden aangeboden, in een betekenisvolle en motiverende context. Bied bijvoorbeeld taalspelletjes aan waarbij leerlingen met klanken spelen door rijm, auditieve analyse en auditieve synthese. Door te rijmen groeit het taalbewustzijn van de leerling. Je kunt de rijmwoorden opschrijven. Door woorden die op elkaar rijmen dezelfde kleur te geven, benadruk je de overeenkomsten tussen de geschreven vorm en klankvorm van woorden. Auditieve analyse en auditieve synthese kun je stimuleren met spelletjes als memory en kwartet. Door een memoryspel te spelen met

plaatjes van eenlettergrepige woorden en leerlingen te vragen om bij elk paar de woorden in klanken te 'hakken' door te klappen, oefenen ze op een speelse manier met auditieve analyse. Je kunt auditieve syntheses stimuleren door tijdens een kwartetspelletje eenlettergrepige woorden in klankstukjes aan te bieden: 'Mag ik van jou van de voertuigen de t-r-ei-n?'.

Het intensiveren van de leertijd en het onderwijsaanbod kan in kleine groepjes (op ondersteuningsniveau 2) of individueel (op ondersteuningsniveau 3) plaatsvinden. Belangrijk is om de ontwikkeling die leerlingen doormaken systematisch te blijven monitoren. Als er sterke vermoedens zijn dat een leerling een risico op leesproblemen of dyslexie heeft, bouw je vanaf de kleuterperiode een dossier op. Hierin documenteer je niet alleen de gegevens vanuit observaties en kleutertaken, maar ook wat er is gedaan aan extra taalstimulering en taalondersteuning voor deze leerling. Met deze gegevens krijgt de leerkracht van groep 3 een volledig beeld van de ontwikkeling die de leerling heeft doorgemaakt en kan daarmee zorgen voor een goede start in groep 3.

Marian Bruggink & Emmi Stuij

zijn onderzoekers bij het
Expertisecentrum
Nederlands.

De literatuurlijst en meer risicofactoren in de taalontwikkeling vind je op [hjk-online/artikelen](https://hjk-online.nl/artikelen)